

КОСОВО - БАЛКАНСКО МИНАЛО, ЕВРОПЕЙСКО БЪДЕЩЕ ИЛИ ГЛОБАЛНО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО?

Проф. д-р Нина Дюлгерова

Косово, след като обяви на 17 февруари 2008 г. своята независимост, концентрира двуполусното разделяне на съвременния свят. Духовете още повече се разбуниха след признаването на косовската независимост от България, Унгария и Хърватия на 18 и 19 март с.г.

Какво всъщност се промени през тези седмици? Изписаха се много статии, направиха се много анализи, дипломатически и политически изказвания, но не на последно място се размразиха и много „замразени“ конфликти в постсъветското пространство, в Китай и други познати и непознати места по света. Приведоха се много примери от близката и далечната история „за“ и „против“ държавата Косово.

Основният аргумент на САЩ и основните поддръжници на тезата за необходимостта от независимо Косово е уникалният характер на казуса. Дали обаче това не е единственият аргумент, обосноваващ политическият акт от 17 февруари 2008 г; и позициите на силните политически субекти? Освен това каква е неговата политическа и икономическа цена, както и тази за балканската и европейската сигурност, а защо не и за глобалната?

През последната седмица в европейския печат се появиха статии, които обясняваха независимостта на Косово с аргумента, че през 19 в. почти всички държави на Балканите по този начин са възстановили своята независимост. Тази констатация обаче се разминава с реалната историческа фактология за възстановяването на балканските държави и начина на прекрояване на геополитическата карта на Османската империя. Подобна политическа акция се осъществява само преди 100 години. На 22 септември 1908 г. княз Фердинанд обявява едностранно българската независимост. Това става 30 години след Берлинския конгрес от 1878 г., на който на Балканите се създава трибутарното княжество България. Вярно, че този акт е осъществен при

други условия и в друга международна конфигурация, но фактът си остава - едностранно обявена независимост.

Този пример не обяснява сегашната балканска ситуация, но подобни процеси са наблюдавани и в по-близкото минало, което кореспондира и с настоящето и с бъдещето. Установяването на новите политически субекти върху територията на бивша Югославия се осъществи чрез едностранно обявяване на независимостта, като реакцията на Белград премина през спектъра от радикални действия до принудително отстъпление. В историята и политиката е утвърдената тезата „за Балканите – барутен погреб и експериментална лаборатория на великите сили”. През последните месеци със засилващата се зависимост на държавите от Европейския съюз от руската енергийна система се създава илюзията, че именно балканските държави (Гърция, България или Турция) ще засилят своите европейски позиции, превръщайки се (независимо коя от тях) в енергийния терминал на континента. Както руските, така и европейско-американските енергийни проекти включват в своите планове всяка една от тези държави, само че в бъдеще време. Кога и как това ще се осъществи, ще бъде решено от глобалното противоборство между САЩ и засилващата своята мощ (главно чрез енергийните си възможности) Русия.

Едва ли е случаен фактът, че Косово обяви своята независимост в средата на февруари, след като Москва успя да подпише споразумения със София, Белград и Будапеща за тяхното включване в руските диверсификационни планове. Заиграването на Брюксел с Белград в навечерието на обявената от Косово независимост с обещаното европейско членство на Сърбия се превърна в сериозен аргумент, определил победата на Борис Тадич в президентите избори в западната ни съседка. След акта от 17 февруари ЕС забрави за бъдещето на Сърбия в ЕС, но заинтересованите от развитието на Косово в определена посока държавници и политици като мантра повтарят думите на германския канцлер Ангела Меркел "Косово е единичен случай и не може да се сравнява с нито един друг регион в Европа

и света". Този израз обаче за първи път се чу от Вашингтон и се превърна в политически лозунг и основен аргумент в защита и обяснение на Косовския прецедент.

Дали обаче думите могат да контролират процесите и доколко животът може да бъде поставен в рамки? Това важи както за Европа, така и за света. От няколко години процесите в Косово са аргументи за такива изрази като „принципа на доминото”, „кутията на Пандора”, „екстраполация на Косовския казус”. На Балканите случаят в Косовска Митровица през март 2008 г. засили напрежението и предизвика гневни упреци към Белград (от САЩ и силните европейски държави) и призови от Сърбия и Русия за прекратяване на "всички форми на насилие срещу сърбите в Косово".

Събитията от средата на март 2008 г. също показаха динамични промени в конфигурацията, засягаща ключови политически субекти. На 19 март американският президент Джордж Буш разреши „на Прищина да бъде оказана US военна помощ”, като подчерта, че по този начин ще се повиши сигурността на САЩ и ще е от полза за международния мир¹, на 18 и 19 март Хърватия, Унгария и България признаха Косово, а на 21 март руската Дума направи своето обръщение за признаване суверенитета на Абхазия и Южна Осетия².

Не може да бъде подминат и фактът, че Македония е в криза, чието начало бе поставено във вътрешнополитически план с излизането на 14 март 2008 г. на ДПА (Демократическата партия на Албания) на Мендух Тачи от коалиционното правителство на Никола Груевски. Възстановяването на коалицията на 23 март не реши проблемите на Скопие. Исканията на албанските партии в парламента за практическа федерализация на държавата, освен че доказват изчерпването на консенсуса, постигнат с Охридското споразумение от 2001 г., са в унисон с отлаганото от страна на Прищина

---

¹ Bush OKs supplying arms to Kosovo. <http://www.thecivicplatform.com/2008/03/20/>

² Государственная дума РФ приняла заявление по Абхазии и Южной Осетии. <http://www.black-sea.org.ua/> . 21 марта 2008

решаване на въпроса за демаркационната граница между Косово и Македония. Кризата се задълбочава и с активизирания през този месец дългогодишен спор с Гърция за името на Македония, който Атина много успешно използва в началото на април 2008 г. на срещата на върха на НАТО в Букурещ. Влизането на Македония в НАТО е жизненоважен за бъдещето на държавата въпрос, който тя не може да реши на срещата на Алианса в Румъния. Това доведе до саморазпускането на македонския парламент и насрочването на предсрочни избори.

Другите две държави (Албания и Хърватия) от т.нар. „Адриатическа карта” за разлика от Македония са отличници - признаха Косово и нямат проблеми с името и идентичността си. Съседните на Сърбия държави Унгария, Хърватия и България, признавайки независимостта на Косово, решиха вероятно национални въпроси, но поставиха на изпитание отношенията си с Белград. Това обаче едва ли ще наруши дипломатическия тон, освен променения статут на сръбско представителство в държавите, признали суверенно Косово. По-важно обаче е доколко това ще се отрази на социалните и икономически контакти. Остава надеждата, че участието в политическия борд, който ще контролира изграждането на косовската държавност, ще донесе и икономически дивиденди и перспективи за българската икономика. Това обаче бъдещето ще покаже. В бъдещето остава и реализацията на политическите изявления на призналите през последната седмица Косово държави, че с този акт се работи за утвърждаване на регионалната сигурност, каквото и да означава това като формат и действие.

Периодът след обявената косовска независимост премина и под знака на няколко емблематични събития, засягащи „замразените” конфликти в постсъветското пространство. Политическите изявления на ръководителите на трите непризнати държави (Приднестровието, Абхазия и Южна Осетия), както и тяхното изслушване в Държавната дума на Русия в средата на март 2008 г., предизвика острата реакция на САЩ, изразена от държавния секретар Кондолиза Райс с познатите думи „Косово е уникален случай, който

не може да бъде прилаган другаде”. Това обаче не оказва влияние върху приетото от Държавната дума на Русия обръщение от 21 март 2008 г., с което се предлага на Владимир Путин и Дмитрий Медведев да се признае независимостта на Абхазия и Южна Осетия. Месец по-рано в този дух се изказва Владимир Путин, за когото Косово, Приднестровието, Абхазия, Южна Осетия и Северен Кипър са от една категория - тази на непризнатите държави, което означава и идентичен подход към тях.

Политиката на Москва спрямо Кавказ, по-специално по отношение на Абхазия и Южна Осетия, продължава да е последователна в прилагането на средства, които предизвикват яростната реакция на Грузия, САЩ и европейските държави. Москва чрез поредица от решения на различни управленски нива промени статута на взаимоотношенията си със Сухуми и частично с Цхинвали. Неслучайно в приетото на 21 март 2008 г. заявление от руската Държавна дума се подчертава, че встъпването на Грузия в НАТО или проявена от нея агресия спрямо Абхазия и Южна Осетия ще предизвика Руската Федерация да предприеме всички необходими мерки³. Тази позиция на Москва се повтаря от различни нейни представители от президента до началника на генералния щаб на руската армия периодично. Напрежението се засилва и от решението за увеличаването на броя на руските миротворчески сили, които са разположени в Абхазия и Южна Осетия, съгласно постигнатото през 1992 г. в Сочи споразумение за контролиране на зоните на напрежение. Реакцията на Тбилиси е предсказуема – освен търсене на помощ от Вашингтон, Брюксел и Съвета за сигурност на ООН, на 29 април 2008 г. Грузия прекратява преговорите с Русия за членството на последната в Световната търговска организация (СТО). Не трябва да се елиминира и фактът, че подобна ескалация на напрежението е от полза за политическия елит на Грузия. Това е ефикасно средство за консолидиране на населението в навечерието на парламентарните избори, насрочени за 19 май

---

³ Государственная дума РФ приняла заявление по Абхазии и Южной Осетии. <http://www.black-sea.org.ua/> . 21 марта 2008

2008 г. Войнствената риторика отново се превръща в основен фон на руско-грузинските политически отношения.

И докато руско-грузинските отношения продължават да бъдат основната конфронтация на регионално ниво, която обединява силните играчи в Черноморския регион срещу Москва, то другият проблем (Нагорни Карабах), който също е емблематичен за кавказките процеси и т.нар. „замразени конфликти”, има знаково развитие.

На 14 март 2008 г. Генералната асамблея на ООН гласува резолюция за Нагорни Карабах, утвърждаваща тезата, че „нито една държава не трябва да признае за законна ситуацията, която се е създала в резултат на окупацията на територията на Азербайджанската Република”⁴. И тъй като това не е първия документ на ООН, утвърждаващ азербайджанския интегритет, то по-важен ориентир за промяна, е гласувалите против държави, между които са и трите страни съпредседатели на Минската група на ОССЕ по регулиране на проблема с Нагорни Карабах – Русия, САЩ и Франция. Обяснението е дадено в американското изявление по повод на резолюцията, според което тримата съпредседатели на Групата от Минск са гласували срещу резолюцията, защото са единни, че тя представя „едностранчив“ поглед върху спора⁵. Неслучайно и председателстващата Европейския съюз Словения публикува веднага съобщение, с което подкрепя позицията на трите държави, утвърждавайки, че Групата от Минск трябва да продължи да се занимава с проблема. „ЕС призовава засегнатите страни да избягват всякакви действия, които биха могли да доведат до повишаване на напрежението и да подкопаят продължаващите усилия на посредниците”⁶.

Отново се разминават законните претенции на Баку и очерталото се, изгодно за Ереван, статукво в Нагорни Карабах, което чрез имитация от действия на Минската група на ОССЕ, не предполага решаване на

---

⁴ General Assembly of UN adopts resolution reaffirming territorial integrity of Azerbaijan, demanding withdrawal of all Armenian forces. <http://www.today.az/news/politics/43734.html>

⁵ ibidem

⁶ ibidem

ситуацията. На практика се потвърждава позицията на президента на Азербайджан Илхам Алиев от началото на март 2008 г., че обявената независимост на Косово от Сърбия е поощрила арменските сепаратисти в азербайджанския планински анклав Нагорни Карабах⁷.

Не е случаен и категоричният отказ на Баку да признае независимостта на Косово, което е в пълна противоположност с намеренията на Ереван по този въпрос. Отсъствието на промяна в създаденото вече повече от десетилетие статукво в Нагорни Карабах не е от полза за Азербайджан, но не решава и въпроса на Армения. Единственото, което се проявява през последните месеци, е засиленото напрежение в региона и политическите декларации и дипломатически действия, както от двете страни, така и от съпредседателите на Минската група на ОССЕ (САЩ, Русия, Франция).

Играта с размразяването на тлеещите конфликти в постсъветското пространство има определена цел и цена, която се активизира след 17 февруари. Срещата на държавите-членки на НАТО в Букурещ постави на изпитание съществуващата досега глобална конфигурация. Разширяването на Алианса се превърна в критерий за възможностите в силовия триъгълник Европейски Съюз-САЩ-Русия. На практика в Букурещ срещата между първите ръководители на държавите-членки на НАТО се превърна в изпитание за всяка една от страните. Резултатите оправдаха очакванията за висока степен на непредсказуемост в преговорите. Москва спечели битката за неприемането на Грузия и Украйна, за което използва максимално своите политически, дипломатически и икономически лостове. Това се отнася не само до Тбилиси, но и до Киев. В последните седмици преди Букурещ руски натиск беше оказан върху Украйна чрез позната схема за цените на газта. Този проблем обаче има и чисто украински измерения, свързани с преразпределението на печалбите в Киев от транзитния руски газ.

---

⁷ Фактор Косово вынуждает Азербайджан пойти войной на Нагорный Карабах?
<http://www.regnum.ru/news/967050.html>. 5.03.2008

От съществено значение за разширяването на НАТО само с Албания и Хърватия беше и активната подкрепа, която получи Русия, най-вече от Германия и Франция. Отсъствието на решение за двете постсъветски републики в Букурещ е сериозна загуба за Вашингтон, още повече, че американският президент лично се ангажира с обещаното им включване в Плана за действие за членство в НАТО именно на срещата на Алианса в Букурещ. Въпрос на бъдеще е да започне процедурата за присъединяване на Грузия и Украйна към НАТО, но фактът, че това не се случи през април в Румъния, е показателен. Не е случайно силното и последователно противопоставяне на Русия срещу този акт. Приемането на двете държави в Алианса нарушава единното постсъветско пространство, чиито политически субекти са членове на различни политически и икономически съюзи, но нито една от тях не е част от такава знакова военна организация като НАТО.

Отсъствието на Приднестровието от руския план за признаване на новите постсъветски субекти предполага договореност между Москва и Кишинев за отказ на Молдова от членство в НАТО. Политиката на Русия спрямо „непризнатите държави” в постсъветското пространство е динамична, многопластова и последователна. Включвайки се в различните конфигурации за решаване на тези проблеми, Москва използва широкия спектър от средства за запазване на изгодното засега за нея статукво по отношение на Приднестровието и Нагорни Карабах, но е настъпателна и мотивирана за максимални промени спрямо проблемите с Абхазия и Южна Осетия, непосредствено свързани с ключовия за сигурността в Кавказ субект - Грузия.

И докато в Букурещ САЩ не постигна разширяването на НАТО на изток, то като компенсация получи подкрепата на европейските държави за разполагането на американските елементи от ПРО в Чехия и Полша, независимо от негативното отношение на Русия по този въпрос. Неочаквано, или по-точно предсказуемо, е решението на американския Сенат от 1 май

2008 г. по този въпрос.⁸ Сенатската комисия за въоръжените сили на САЩ утвърждава проектобюджета на отбраната на страната за 2009 г. в размер на 612.5 млрд. долара, но включва в него и редица ограничения за строителните работи и разполагането на обектите на американските ПРО в Полша и Чехия⁹, които отлагат във времето решаването на този така важен за президентската администрация въпрос.

В контекста на наслагващите се противоречия между официален Вашингтон и Кремъл е поредното посещение на държавния секретар Кондолиза Райс и на министъра на отбраната на САЩ Робърт Гейтс през в Москва март 2008 г. Основната цел бяха поредните преговори за разполагане на американските ПРО в Полша и Чехия, но бяха обсъдени и актуалните проблеми за Косово и „замразените конфликти” на постсъветското пространство. Както тогава, така и след срещата в Букурещ и последвалата я след това визита на президента Буш в Сочи, позициите на двете страни останат непроменени. Това означава, че всяка една от тях ще търси решението на своите интереси чрез други средства и конфигурации. Все още Москва и Вашингтон продължават максималното използване на дипломатическия тон с постоянно подчертаваното желание за диалог, но това не решава наслагващите се проблеми. Държавният секретар на САЩ Кондолиза Райс последователно работи за утвърждаването на Косово като независима държава, чиито необратим процес¹⁰ се нуждае от непрекъснато напомняне и действия както спрямо държавите от ЕС, така и спрямо Русия. Руският ѝ колега Сергей Лавров също ясно показва позицията на Кремъл¹¹, с която същевременно опровергава тезата за уникалността на Косовския казус

---

⁸ U.S. Senate Panel Approves Budget for Anti-missile System in Europe
<http://english.cri.cn/2947/2008/05/02/195@352818.htm>

⁹ Ibidem.

¹⁰ Rice in Europe for Kosovo discussions.

http://www.b92.net/eng/news/in_focus.php?id=91&start=0&nav_id=49902 2 May 2008

¹¹ Лавров разкажет депутатом Госдумы о Косово.

<http://everyday.kz/news/53934.html?sc=&shift=01052008> 2 апреля 2008; Лавров: Тбилиси не идет на диалог с Москвой из-за НАТО.

<http://www.rambler.ru/news/politics/russiageorgia/12679412.html>. 04.05.2008

и невъзможността от неговото екстраполиране на други места в регионалното и глобалното пространство.

Отражение на косовската независимост може да се търси и в протестите в Тибет и традиционната жестокост в решаването на подобни явления от страна на Китай, в изявеното желание на Палестина да обяви своя суверенитет, използвайки примера на Косово, както и в многобройни подобни процеси, които са основна тема в медийното и политическото пространство през последните месеци.

Ескалацията на напрежението в регионален и глобален план все още са в рамките на локалните конфликти, политическите декларации и дипломатическите ходове. Едностранно обявената независимост на Косово се превърна в своеобразен лакмус за принципите на съществуващото международно право. Този акт може да се приеме и като своеобразно начало за сценарий от близкото минало за радикално прекрояване на балканската геополитическа карта. Също така въпрос на време е да се получи отговор на все още голямата загадка - Косово дали връща балканското минало, очертава европейската сигурност или определя параметрите на бъдещото глобално противоборство?